

Η κρίση της εθνικής ταυτότητας και τα παρεπόμενά της

*Πέρασ γάρ οὐδὲν μὴ διὰ γλώσσης ἰόν.
Ευριπίδης, Ικέτιδες, 112*

Το ιστορικό

Στις 25 Σεπτεμβρίου 1984 η Ελληνοκύπρια πολίτης της Κυπριακής Δημοκρατίας Θέκλα Κίττου, υπέβαλε αίτηση στο υπουργείο Εσωτερικών για την έκδοση νέου διαβατηρίου, το οποίο ζητούσε να εκδοθεί αναγράφοντας τα στοιχεία της όχι στην αγγλική γλώσσα¹, όπως και γινόταν, αλλά στην ελληνική που ως γνωστόν, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Συντάγματος, είναι, μαζί με την τουρκική, οι επίσημες γλώσσες του κράτους.

Στις 25 Αυγούστου 1987 και αφού μέχρι τότε δεν είχε ληφθεί καμία απάντηση η αιτούσα απέστειλε μέσω του δικηγόρου της Χριστάκη Μελίδη επιστολή διαμαρτυρίας και στη συνέχεια επιστολή που εισηγείτο την έκδοση διαβατηρίου στα ελληνικά με πρόσθετη δεύτερη γλώσσα και τα αγγλικά.

Στις 24 Ιουλίου 1988 ο δικηγόρος της αιτούσας έλαβε την παρακάτω επιστολή² από τον Λειτουργό Μεταναστεύσεως, στην οποία του αναφερόταν ότι «για εννόητους λόγους», το δημόσιο συμφέρον και άρα και αυτό της Θ. Κ. εξυπηρετείτο καλύτερα από τη χρήση διαβατηρίων στην αγγλική γλώσσα.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η Θ. Κ. να προσφύγει³ στις δικαστικές αρχές με βασικό αίτημα να κηρυχθεί άκυρη η απόφαση του Λειτουργού Μεταναστεύσεως να μην της εκδώσουν νέο διαβατήριο στην ελληνική γλώσσα⁴.

Στο Ανώτατο Δικαστήριο ο Λειτουργός Μεταναστεύσεως ήγειρε προδικαστική ένσταση, τονίζοντας ότι η αιτούσα δεν είχε έννομο συμφέρον, γιατί ούδέποτε οι αρχές αρνήθηκαν να της εκδώσουν διαβατήριο και ότι δεν υπάρχει ρητή νομοθετική διάταξη για τον

τύπο, τη μορφή και τη γλώσσα που θα αναγράφονται τα στοιχεία του κατόχου στο κείμενο του διαβατηρίου. Ισχυριζόταν με δυο λόγια ότι η Θ. Κ. δεν εβλάπτετο από την ακολουθούμενη πρακτική και επομένως δεν είχε έννομο συμφέρον να ζητά εφαρμογή του αιτήματός της. Ταύτιζε δηλαδή την έννοια του έννομου συμφέροντος με την έκδοση διαβατηρίου και μόνον και όχι και με τη γλώσσα του διαβατηρίου που υποδηλώνει τη συγκεκριμένη εθνική και γλωσσική ταυτότητα του κατόχου ως πυρηνικά στοιχεία της προσωπικότητάς του.

Με την απόφαση του δικαστή Α. Γ. Σαββίδη η ένσταση έγινε δεκτή και η προσφυγή απερρίφθη με το παρακάτω σκεπτικό: «... με την προσβαλλόμενη πράξη δεν θίγεται ούτε υλικό ούτε ηθικό συμφέρον της αιτήτριας... το διαβατήριο αποτελεί περιουσία του κράτους που το εκδίδει και ο πολίτης είναι απλός κάτοχός του... είναι περιουσία της Δημοκρατίας και δεν απευθύνεται σε Έλληνες, είναι δε έγγραφο του οποίου ο σκοπός είναι η χρήση έξω από τη Δημοκρατία σε χώρες για τις οποίες επίσημα έγγραφα συντάσσονται έστω και αν έχουν σχέση με Έλληνα στην αγγλική γλώσσα... το δημόσιο συμφέρον εξυπηρετείται γιατί το περιεχόμενο του διαβατηρίου και η κλήση για προστασία του κατόχου του είναι σε γλώσσα κατανοητή στις ξένες χώρες, ενώ δεν θα ήταν έτσι αν αυτό αναγραφόταν στην ελληνική. Το δε ιδιωτικό συμφέρον εξυπηρετείται γιατί είναι αμφίβολο αν οποιοδήποτε κράτος θα επέτρεπε σε κάτοχο διαβατηρίου να εισέλθει στην επικράτειά του τη στιγμή που δεν θα ήταν κατανοητό το περιεχόμενο του διαβατηρίου στις αρμόδιες Αρχές του κράτους αυτού... η έκδοση του διαβατηρίου στην αγγλική μια από τις πιο διαδεδομένες ξένες γλώσσες αντί στην ελληνική προσφέρει στην αιτήτρια μεγαλύτερη ευχέρεια στη διακίνησή της στο εξωτερικό... η έκδοση ενός διαβατηρίου και η μορφή που θα πάρει αποτελεί πράξη διοίκησης (Acte de Gouvernement) και σαν τέτοια δεν μπορεί να προσβληθεί με διοικητική προσφυγή κάτω από τις πρόνοιες του Άρθρου 146 του Συντάγματος... κλπ.»

Με αυτό το αδιανόητο για ευρωπαϊκό δικαστήριο σκεπτικό απορρίφθηκε η προσφυγή της Θ. Κίττου.

Είναι, διά γυμνού οφθαλμού ορατή η προκλητική αγνόηση δεδομένων, όπως ότι:

Α) Η ελληνική γλώσσα είναι μαζί με την τουρκική οι επίσημες γλώσσες της Κυπριακής Δημοκρατίας και υποχρεωτικά πρέπει να γράφονται στα επίσημα έγγραφα όπως τα διαβατήρια.

Β) Η έκδοση διαβατηρίου δεν αποτελεί απλή πράξη διοίκησης (Acte de Gouvernement) αλλά έγγραφο ταυτότητας και εθνικότητας⁵.

Γ) Η άρνηση έκδοσης μιας διοικητικής πράξης στην επίσημη γλώσσα του κράτους και/ή σε γλώσσα που κατανοεί η εφεσείουσα, ισοδυναμεί με άρνηση έκδοσης αυτής της ίδιας της πράξης (Άρθρο 3 § 2 και 3 του Συντάγματος). Αλλά και μη διοικητική πράξη να ήταν η έκδοση του διαβατηρίου αλλά έκδοση επίσημου ταξιδιωτικού εγγράφου, η παράγραφος 3 ορίζει ρητά ότι: «Διοικητικά ή έτερα επίσημα έγγραφα απευθυνόμενα εις Έλληνα ή Τούρκον συντάσσονται αντιστοίχως εις την ελληνικήν ή τουρκικήν γλώσσαν»⁶.

Δ) Τα αντίστοιχα λ.χ. ευρωπαϊκά διαβατήρια της Ελλάδας αναγράφουν το ονοματεπώνυμο των πολιτών και τα λοιπά στοιχεία στην ελληνική γλώσσα και τα μεταγράφουν δίπλα στο επίσημο διεθνές σύστημα αποδόσεως του ελληνικού αλφαβήτου σε ρομανικό.

Ε) Το ρομανικά αλφάβητα θεωρούνται αυτομάτως διεθνή, ώστε να μην μεταγράφονται σε άλλο ρομανικό αλφάβητο, ότι υπάρχει διεθνές πρότυπο αποδόσεως του ελληνικού αλφαβήτου σε ρομανικό των Ηνωμένων Εθνών και του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης, ότι η επίσημη και διεθνής μεταγραφή του ελληνικού αλφαβήτου ενεκρίθη από τα

Ηνωμένα Έθνη, ότι υπάρχει η σύμβαση της Βέρνης (N. 1655/86) την οποία η Ελλάδα υπέγραψε στις 18 Απριλίου 1987.

ΣΤ) Η λογική περί πιο διαδεδομένων ξένων γλωσσών οδηγεί στην κατάργηση των εθνικών γλωσσών που δεν «προσφέρουν μεγαλύτερη ευχέρεια στη διακίνηση στο εξωτερικό», άποψη ολοκληρωτικά απαράδεκτη, που ευτυχώς κανένα πολιτισμένο κράτος που σέβεται το λαό του και την ιστορία του δεν εφαρμόζει.

Ζ) Η προσφεύγουσα, κατ' επανάληψη στις επιστολές, αλλά και την προσφυγή της, έχοντας μιαν ευρύτερη αντίληψη του πράγματος δεν ζητούσε την κατάργηση της αναγραφής των στοιχείων και στα αγγλικά, αλλά — ενδεχόμενα — συμπληρωματικά και αφού πρώτα θα αναγράφονταν τα στοιχεία στη μητρική της γλώσσα, επίσημη γλώσσα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Κατά της πρωτοφανούς λοιπόν αυτής απόφασης, η Θ. Κ. άσκησε — ως ήταν φυσικό — έφεση στο Ανώτατο Δικαστήριο Κύπρου⁷. Η έφεση εκδικάστηκε από την ολομέλεια του δικαστηρίου αποτελούμενου από τους δικαστές Πική, Χατζητσαγγάρη, Πογιατζή, Χρυσοστομή και Αρτέμη και απερρίφθη «Εν όψει της αδυναμίας της Εφεσείουσας να μας υποδείξει με ποιο τρόπο η επίδικη απόφαση επηρεάζει δυσμενώς και άμεσα οποιοδήποτε έννομο συμφέρον της και κατ' ακολουθία, να μας ικανοποιήσει ότι είναι πρόσωπο που εμπίπτει στην πρόνοια της παραγράφου 2 του άρθρου 146 του Συντάγματος».

Κρίση ταυτότητας, κρίση προορισμού

Το πρόβλημα της αποκατάστασης της ελληνικής γλώσσας και της διαφύλαξης από τις παντοειδείς επιθέσεις που υπέστη και υφίσταται δεν είναι ένα νέο πρόβλημα αλλά αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία κρίσεως της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων της Κύπρου. Έχοντας κατ' επανάληψη ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό⁸ θα ήθελα να σταθώ σε δυο καίριους τομείς, το χώρο της δικαιοσύνης και της εκπαίδευσης, εντοπίζοντας ορισμένα, χαρακτηριστικά — κατά τη γνώμη μου — στοιχεία της επικρατούσης καταστάσεως.

Αν και όπως αναφέρθηκε παραπάνω επίσημη γλώσσα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι η ελληνική, παράλληλα με την τουρκική, το δίκαιο που εφαρμόζεται στην Κύπρο όχι μόνο — σε ένα μεγάλο βαθμό — δεν εκφράζεται στην ελληνική γλώσσα, αλλά και στηρίζεται στο μεγαλύτερο μέρος του στο αγγλικό εθιμικό δίκαιο (Common Law).

Μέχρι και την ανεξαρτησία κανένα νομοθέτημα δεν ήταν διατυπωμένο στην ελληνική γλώσσα. Πηγές του δικαίου που εφαρμόζονταν στην Κύπρο ήσαν βασικά: 1) Οι νόμοι της κυπριακής αποικίας (τα νομοθετικά δηλαδή μέτρα της αγγλικής διοίκησης), 2) Οι αποφάσεις των αγγλικών ανωτάτων δικαστηρίων, 3) Οι νόμοι του αγγλικού κοινοβουλίου και τα διατάγματα του αγγλικού συντάγματος, 4) Μέρος του οθωμανικού δικαίου που διατηρήθηκε σε ισχύ και 5) Το εκκλησιαστικό δίκαιο, το μόνο ελληνικού χαρακτήρα δίκαιο, που αφορούσε τις οικογενειακές σχέσεις.

Σήμερα, αν και παρήλθαν τόσα χρόνια, η κατάσταση δεν έχει αποφασιστικά αλλάξει. Οι δίκες που διεξάγονταν επί χρόνια και μετά την ανεξαρτησία στα αγγλικά, καθιερώθηκε στη συνέχεια να διεξάγονται σε μια μεικτή γλώσσα όπου το νομικό μέρος ήταν στα αγγλικά και το πραγματικό στα ελληνικά. Τα τελευταία χρόνια υιοθετήθηκε ένα γλωσσικό αλαλούμ, οριακή έκφραση του γλωσσικού αφελληνισμού που τείνει να επικρατήσει⁹.

Κι όμως ακόμα και συνταγματικά ο Κύπριος νομοθέτης είχε κάθε περιθώριο να προ-

σανατολιστεί σε άλλη κατεύθυνση και να οικοδομήσει, σταδιακά βέβαια, μια δικαιοσύνη πραγματικότητα που να ανταποκρίνεται στα κυπριακά δεδομένα. Σύμφωνα με το «Σύνταγμα της Ζυρίχης», μέσα σε μια πενταετία θα έπρεπε κατ' επιταγήν του άρθρου 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 189, οι νόμοι που διατηρήθηκαν σε ισχύ και ήταν διατυπωμένοι στα αγγλικά να μεταφραστούν στα ελληνικά και τουρκικά. Αντί γι' αυτό, μετά την παρέλευση της πενταετίας — στο διάστημα της οποίας δεν πραγματοποιήθηκε ούτε κατ' ελάχιστον η συνταγματική επιταγή — η κυπριακή Βουλή εψήφισε τον περίφημο 51/65 νόμο, που και τυπικά παρέτεινε-κατοχύρωνε τη βρετανική νομική επικυριαρχία. Η ενέργεια αυτή αποκάλυψε σε όλο του το μεγαλείο το βαθμό διάβρωσης που είχε υποστεί από την αγγλοκρατία, ο πολιτικός κόσμος της Κύπρου. Έτσι, όχι μόνο διατηρήθηκαν αλλά και ουσιαστικά ενισχύθηκαν οι πρακτικές εκείνες που διαιώνιζαν την επιβολή του αγγλικού Common Law, με αποτέλεσμα την ακόμα μεγαλύτερη αποξένωση του κυπριακού λαού από τις πατροπαράδοτες δικαιοσύνης του πηγές.

Φυσικά το εφαρμοζόμενο σήμερα δίκαιο δεν είναι αυτό που εφαρμοζόταν στη διάρκεια της αποικιοκρατίας. Η κυπριακή δικαιοσύνη αναγκάστηκε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα περιορίζοντας σε ορισμένους τουλάχιστον τομείς την αγγλική επιρροή. Η επίδρασή της όμως εξακολουθεί να είναι πολλαπλή. Οι επιπτώσεις της αντανακλώνται σε όλα τα επίπεδα και κορυφώνονται στην ίδια τη λειτουργία της δικαιοσύνης στο βαθμό που αναιρείται σημαντικά το βασικό χαρακτηριστικό της, η ανεξάρτητη-αυτοκίνητη λειτουργία της. Είναι φανερό ότι δεν μπορεί να υπάρξει εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης όταν αυτή στηρίζεται τόσο δουλικά σε μια ξένη, άσχετη εν πολλοίς, δικαιοσύνη πραγματικότητα και νομολογία, που σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι καν η αγγλική αλλά εκείνη που στηρίζεται στις κωδικοποιήσεις του αγγλικού δικαίου και τις αναπροσαρμογές του που συντελέστηκαν στις διάφορες αγγλικές αποικίες.

Ούτε μπορεί να στεριώσει πραγματική ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία όταν το κράτος και η δικαιοσύνη μιλούν μίαν άλλη γλώσσα από αυτή που μιλάει ο λαός. Αγγίζει, πράγματι, τα όρια του παραλογισμού η γλώσσα του λαού να φτάνει μέχρι το προαύλιο των δικαστηρίων, όταν τα δικαιώματα των πολιτών δοκιμάζονται και κρίνονται μέσα στο δικαστήριο.

Κι όλα αυτά σε μια κοινωνία που μιλάει εδώ και 3.500 χρόνια τη γλώσσα του Ομήρου. Η φυσική γλώσσα των Ελλήνων της Κύπρου είναι η ελληνική. Χωρίς την ανεμπόδιστη λειτουργία της μητρικής γλώσσας σ' όλους τους μηχανισμούς απονομής δικαιοσύνης δεν είναι δυνατό να μιλάμε για σωστή και εύρυθμη λειτουργία της. Γιατί η γλωσσική ελευθερία είναι η βασική ατομική ελευθερία και η άρνησή της αποτελεί συχνό μέσο εξουθένωσης εκείνου που θέλει να κρατήσει την ταυτότητα και ιδιαιτερότητά του.

Εξίσου σοβαρά παρουσιάζονται τα πράγματα και στο χώρο της εκπαίδευσης, όπου ο ιδιωτικός τομέας κυριολεκτικά «αγγλοκρατείται». Δεν είναι μόνο το πλήθος των ιδιωτικών κολεγίων που ανθούν μετά την εισβολή καλύπτοντας ανάγκες βραχύχρονης εκπαίδευσης στον τριτογενή τομέα, αλλά και αυτά ακόμα τα νηπιαγωγεία, σε ορισμένα από τα οποία η μοναδική επιτρεπόμενη γλώσσα είναι η αγγλική.

Η επικυριαρχία αυτής της αγγλόφωνης εκπαίδευσης και γλώσσας σε όλη τη σφαίρα του δημόσιου και ιδιωτικού βίου έχει — αναμφίβολα — ρίζες βαθιές. Από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας υπάρχουν ανοιχτές διαμαρτυρίες-καταγγελίες, δημοσιευμένες στον Τύπο και σε έντυπα που επισημαίνουν το γεγονός.

Χαρακτηριστικό υλικό βρίσκεται λ.χ. στο περιοδικό «Κυπριακά Χρονικά» της περιόδου 1965-66, όπου επισημαίνεται η εχθρική στάση φορέων της νεοσύστατης κυπριακής

πολιτείας απέναντι στους πτυχιούχους ελληνικών πανεπιστημίων, η απαράδεκτη εξίσωση των πτυχίων των ελληνικών πανεπιστημίων με τα διάφορα αγγλικά ή άλλα ξενόγλωσσα ιδιωτικά κολέγια και η βαθύτατη αλλοτρίωση, όπως αυτή λ.χ. που αντανακλάται στο ακραίο μιν, αλλά όχι μοναδικό παράδειγμα μέλους της κυπριακής Βουλής, που προσφω- νώντας αντιπροσωπεία Άγγλων εμπόρων ξεπέρασε και αυτές τις απόψεις των πιο ακραίων αποικιοκρατών: «Το κοινό νόμισμα και η γλώσσα εξυπακούουν ότι, εις ό,τι αφορά το εμπόριο, η Βρετανία και η Κύπρος αποτελούν την αυτήν χώραν»¹⁰.

Ο φτωχοπροδομισμός σε όλο του το μεγαλείο. Ας μη σταθούμε όμως μόνο στην πρώτη ανάγνωση. Διότι η οριακή αυτή περίπτωση, αποδεικνύει την έκταση του ετεροπροσδιο- ρισμού και την υποχώρηση των εθνικών αντανακλαστικών, που έχουν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση από την ανερχόμενη μεσαία τάξη, της βρετανικής εκδοχής πραγμάτων ως επίσημης — διεθνούς, σε αντίθεση με την ελληνική η οποία υποβιβάζεται σε τοπική — συμπληρωματική συνιστώσα του μετααποικιακού καθεστώτος.

Κορυφαία όμως έκφραση ετεροπροσδιορισμού αποτελεί η στάση ενός μεγάλου τμήμα- τος της κυπριακής κοινωνίας απέναντι στο ζήτημα της ίδρυσης πανεπιστημίου στην Κύπρο.

Επιφανείς εκπρόσωποι των μεγαλύτερων κυπριακών κομμάτων υποστήριξαν ανοιχτά την άποψη για τη χρησιμοποίηση των αγγλικών ως βασικής ή παράλληλης γλώσσας στο υπό ίδρυση πανεπιστήμιο. Σε δηλώσεις του λ.χ. στο αγγλόφωνο περιοδικό «Cyprus Life», ο εκπρόσωπος του ΔΗΣΥ υποστήριξε τα αγγλικά ως βασική γλώσσα για το νέο πανεπι- στήμιο, ενώ ο εκπρόσωπος του ΑΚΕΛ Δώνης Χριστοφίνης «μετρίασε» την άποψη ζητώ- ντας δικοινοτικό πανεπιστήμιο με τρεις γλώσσες¹¹.

Ήδη, χωρίς καν να κρατήσει τα προσχήματα λόγω θέσεως, ο πρώην υπουργός Παι- δείας Κύπρου Χρ. Σοφιανός, είχε ξεκάθαρα διατυπώσει στον «Φίλελεύθερο» της 15ης Ιουνίου 1986 ότι δεν είναι μέσα στα πλαίσια αποστολής του πανεπιστημίου η προαγωγή και ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας, της ιστορικής συνέχειας, της εθνικής κουλτούρας και συνειδήσης και ότι επομένως η ίδρυση «ελληνικού πανεπιστημίου» που θα είναι παράρτημα ενός «ελλαδίτικου... δεν είναι ούτε δυνατή, ούτε επιθυμητή».

Οποιοσδήποτε αναγνώστης του ελλαδικού και κυρίως του ελληνοκυπριακού Τύπου της δεκαετίας 1980-90, έχει στοιχειωδώς ασχοληθεί με το ζήτημα, γνωρίζει για το πλήθος των άρθρων, των κειμένων και των δηλώσεων που υπεράσπιζαν καθ' όλα ή εν μέρει την άποψη της διδασκαλίας της αγγλικής ως βασικής ή παράλληλης γλώσσας.

Καμία απορία ή ερωτηματικό σε αυτή τη μεγάλη κατηγορία πολιτών για τις άμεσες και μακροπρόθεσμες συνέπειες από τη δημιουργία ενός αγγλόφωνου πανεπιστημίου.

Υπάρχει άραγε παγκοσμίως προηγούμενο τέτοιας διάβρωσης ώστε πολιτεία που η ίδια δεν διαθέτει πανεπιστημιακό ίδρυμα στην εθνική της γλώσσα να συζητά, έστω και θεω- ρητικά, απόψεις για ίδρυση πανεπιστημίου στο οποίο κατά παραχώρηση θα διδάσκεται, ίσως, σε ορισμένους φιλολογικούς κλάδους και η μητρική;

Κι όμως ο Ελληνισμός έπρεπε να υποστεί και αυτή τη μοναδική στα χρονικά ταπείνωση για ένα ζήτημα αδιανόητο να τεθεί ως θέμα σε οποιοδήποτε πολιτισμένο έθνος του κό- σμου.

Έτσι οι πολίτες της Κύπρου ενώ δεν διέθεταν ανώτατα ιδρύματα στις μητρικές γλώσσες της ελληνικής πλειοψηφίας και της τουρκικής μειοψηφίας, εκαλούντο στο εναπομείναν ελεύθερο τμήμα να συμμετάσχουν στη δημιουργία ενός διεθνούς πανεπιστημίου, κατάλ- ληλου για τους υποψηφίους φοιτητές των χωρών της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, που και στην εκπαιδευτική σφαίρα θα επισφράγιζε τη μετατροπή σε Χονγκ-Κονγκ της ήδη

τεμαχισμένης Κύπρου.

Σε αυτό ακριβώς το «όραμα», προσβλέπουν πολυάριθμοι ευνούχοι, προσπαθώντας να αναιρέσουν τα αυτονόητα.

Ευτυχώς που το επικίνδυνο αυτό σχέδιο φαίνεται ότι κατ' αρχήν ανεκόπη και αξίζει πραγματικός έπαινος σε όλους εκείνους που σε Κύπρο και Ελλάδα όρθωσαν το ανάστημά τους διαμαρτυρόμενοι και θέτοντας μπροστά στις ιστορικές ευθύνες της την πολιτική ηγεσία των Ελληνοκυπρίων που — όχι χωρίς ταλάντευση, είναι η αλήθεια — πήρε τελικά την ορθή απόφαση για την ίδρυση του Πανεπιστημίου της Κύπρου με επίσημες γλώσσες την ελληνική και την τουρκική, όπως προβλέπει το άρθρο 3 του Συντάγματος της Κύπρου.

Η ιδιαίτερη επιμονή μου σε ένα θέμα που υποτίθεται ότι έχει πια τελειώσει θα ήτανε αχρείαστη αν δεν είχα τη βαθύτατη πεποίθηση ότι πέραν των όσων «μόνο μια στιγμή ξαποσταίνουν» για να επανέλθουν δριμύτεροι, υπάρχει και ένα αξιόλογο κομμάτι Ελληνοκυπρίων που, για διάφορους λόγους, αδυνατεί να κατανοήσει ότι ο χώρος της ανώτατης εκπαίδευσης αποτελεί το συστηματικό εργαστήριο αναζήτησης, ανακάλυψης, επιβεβαίωσης και θεμελίωσης της εθνικής σου ταυτότητας, του πολιτισμικού σου υποβάθρου και πως σε τελευταία ανάλυση κανένας δεν δικαιούται να αφαιρέσει το δικαίωμα αυτό ούτε από την ελληνική πλειοψηφία, ούτε από την τουρκική μειονότητα.

Να τολμάμε να αγωνιζόμαστε

Η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου Δευτεροβάθμιας Δικαιοδοσίας της 31 Ιανουαρίου 1994 επικρίθηκε ορθώς από μερίδα του Τύπου και κυρίως από τον ραδιοτηλεοπτικό σταθμό «Ο Λόγος» και το «Ράδιο Πρώτο» που πρωτοστάτησαν το τελευταίο διάστημα στον αγώνα για την αποκατάσταση της ελληνικής γλώσσας, αγώνα που όπως ήδη επεσήμανα ξεκίνησε σποραδικά από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του κυπριακού κράτους¹² και συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Οι ρίζες της αγγλοκρατίας είναι βαθιές στην Κύπρο και ο ομφάλιος λώρος με την τώως μητρόπολη δεν έχει αποκοπεί. Η ανώτατη δικαστική ιεραρχία της Κύπρου επιβεβαιώνει με την πρακτική της το ουσιώδες, ότι η Κύπρος δεν έχει ακόμα καταστεί ανεξάρτητη, και ότι τα αγγλικά την «κυνηγάν», όπως «κυνηγάν» όλες τις τώως αγγλικές, γαλλικές, κλπ. αποικίες, οι μητροπολιτικές γλώσσες και κουλτούρες.

Το ερώτημα βέβαια που τίθεται, είναι αν θα ήταν γλώσσα των κυπριακών διαβατηρίων τα αραβικά λ.χ., αν, βέβαια, είχε συνεχισθεί η αραβική κατάκτηση και τι θα έλεγαν περί αυτού οι σεβαστοί κύριοι δικαστές... Και επειδή η απάντηση έχει ιστορικά δοθεί, όλα πια επιβεβαιώνουν τον αθεράπευτο φτωχοπροδρομισμό που μόνο πλέον στη σφαίρα της παθολογίας βρίσκει την πλήρη ερμηνεία του, όταν Έλληνες δικαστές σε ένα ανεξάρτητο (υποτίθεται) και με 100% ελληνικό πληθυσμό στον ελεύθερο Νότο, κράτος, προσπαθούν να στηρίξουν αποφάσεις με έωλα επιχειρήματα και νομικές κατασκευές του τύπου ότι το διαβατήριο δεν είναι στοιχείο ταυτότητας αλλά «κυβερνητική πρακτική» (Acte de Gouvernement).

Η επιχειρηματολογία και το σκεπτικό τους διάτρητα από παντού δημιούργησαν ένα αρνητικό κλίμα στο μεγαλύτερο τμήμα της κοινής γνώμης και αντανάκλαστηκε άμεσα και στους ίδιους τους κυβερνητικούς κύκλους που έδειξαν πλέον να συνειδητοποιούν ότι η πολιτική του χαμαιλεοντισμού απέναντι στο μείζον θέμα της εθνικής και γλωσσικής ταυτότητας των Ελληνοκυπρίων θα πρέπει κάποτε να σταματήσει και ότι η ύπαρξη του κράτους της Ζυρίχης θα πρέπει — επιτέλους να απεμπλακεί από τα αδιαμφισβήτητα

στοιχεία της ελληνικής εθνικής και γλωσσικής ταυτότητας των κατοίκων του νησιού.

Σε αυτή τη θετική κατεύθυνση κινήθηκε η υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού Κλαίρη Αγγελίδου, δίνοντας το πιο ηχηρό ράπισμα στην απόφαση του Α. Δικαστηρίου με την εισήγησή της στο υπουργικό συμβούλιο την 3η Φεβρουαρίου 1994¹³. Ήδη είχε άμεσα απαντήσει στην απαράδεκτη δικαστική απόφαση με τη δημοσίευσή την ίδια ημέρα της εκδόσεώς της, μιας μεστής επιφυλλίδας όπου ανάμεσα στα άλλα ενδεικτικά επισήμαινε: «Αν θα επιβιώσουμε ως Ελληνισμός, αν θα μπορέσουμε ν' αντισταθούμε στις ορέξεις της Άγκυρας, αυτό θα το χρωστούμε στην ελληνική μας παιδεία και την ελληνική παράδοση, που έθρεψε γενιές-γενεών, εκατοντάδες χρόνια τώρα. Και θα 'ταν τραγικό να έχουν επιβιώσει τα Ελληνικά Γράμματα στη διάρκεια της φραγκοκρατίας, τις μαύρες μέρες της τουρκοκρατίας, τις μέρες της υποσκάπτουσας αγγλοκρατίας, και τώρα που έχουμε ελευθερία, έστω και σε μια ημικατεχόμενη πατρίδα, να χάσουμε ό,τι κουβαλούμε από τα Μυκηναϊκά χρόνια, ό,τι κουβαλούμε από τους Βυζαντινούς χρόνους. Το πρώτο και σημαντικότερο εφόδιο που κουβαλούμε είναι η ελληνική μας γλώσσα, αυτή η κοινή γλώσσα των απανταχού Ελλήνων, που είναι μια και ενιαία από τα χρόνια του Ομήρου, τα χρόνια των Πατέρων της Εκκλησίας, του Δημοτικού Τραγουδιού ως σήμερα»¹⁴.

Αναγνωρίζοντας την εθνική σημασία της παρέμβασης αυτής η Θ. Κίττου απέστειλε στην υπουργό μια θερμή επιστολή που τη δημοσιεύω ολόκληρη ως από δείγμα ενός υπαρκτού αγώνα, συναισθηματικά φορτισμένου — είναι η αλήθεια —, που ποτέ όμως δεν έπαψε να διεξάγεται μέχρι και σήμερα.

Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1994

Έντιμον Υπουργόν Παιδείας και Πολιτισμού κ.κ. Κλαίρην Αγγελίδου

Αρχίζοντας, ποιητική αδεία, τούτο το γράμμα ανορθόδοξα, θα πω πως το 'φερε η τύχη, στις 31 του μήνα Γενάρη 1994 το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου ν' αποφαίνεται ότι, καμιά βλάβη δεν υφίσταται ως Ελληνίδα από την αναγραφή του ονόματός μου στο διαβατήριό σε γλώσσα αγγλική και ξένη προς εμέ, και την ίδια ακριβώς ημέρα Εσείς να τονίζετε στο μήνυμά σας επί τη ευκαιρία της Γιορτής των Γραμμάτων πως «το σημαντικότερο εφόδιο που κουβαλάμε οι Έλληνες είναι η ελληνική μας γλώσσα».

Χαιρετίζω, λοιπόν, Εσάς, την Ελληνίδα Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού της ημικατεχόμενης ιδιαίτερης πατρίδας μου, εγώ, μια Ελληνίδα δημιουργός, για την πρωτοβουλία Σας να δώσετε τέλος σε μια προσβλητική για τον ελληνισμό πρακτική 34 ετών του Κυπριακού κράτους. Σας συγχαίρω γιατί, με τόλμη και αίσθημα ευθύνης και παρά την αντίθετη απόφαση σοφών δικαστών, αποδώσατε στο λαό τη μητρική του γλώσσα.

Η πράξη Σας είναι ιστορικής σημασίας για την ύπαρξη του Κυπριακού Ελληνισμού και αυτού του Κυπριακού Κράτους. Οι Κύπριοι διά του κορυφαίου εγγράφου της Δημοκρατίας αναγνωρίζονται πλέον ως Έλληνες και το Κράτος δηλώνει τη γλωσσική του ταυτότητα.

Το διαβατήριό, που αποδώσατε σε μένα και στους Κυπρίους πολίτες στην εθνική μας γλώσσα, είναι ταυτόχρονα το διαβατήριό της εισόδου της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: ένα διαβατήριό που την περιγράφει ως τμήμα του Ελληνικού Έθνους.

Με βαθύ σεβασμό προς την Ελληνική Φωνή της Κύπρου

Θέκλα Κίττου
Σκηνοθέτις

Επίλογος ή, ίσως, και εισαγωγή

*Ελάχιστοι μας διαβάζουν
ελάχιστοι ξέρουν τη γλώσσα μας
μένουμε αδικαίωτοι κι χειροκρότητοι
σ' αυτή τη μακρινή γωνιά,
όμως αντισταθμίζει που γράφουμε ελληνικά.*

Κώστας Μόντης

Η διατήρηση της γλωσσικής και εθνικής ταυτότητας, ταυτισμένη με το πιο απόλυτο δημοκρατικό δικαίωμα, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ενός λαού, δεν είναι θέμα που αφορά μόνο τα κράτη ή τα ευρύτερα σύνολα. Είναι θέμα που αφορά — πρώτιστα — κάθε άνθρωπο που ζει καθημερινά το φασισμό του θεάματος, την αγριότητα του καταναλωτισμού, τον πολιτικό αμοραλισμό, την ήττα των ιδεών της αλληλεγγύης και του ανθρωπισμού.

Όπως λοιπόν σαν πολίτης οφείλει να αγωνίζεται ενάντια στη λογική του ολοκληρωτισμού, του ομοιομορφισμού και της ισοπέδωσης διεκδικώντας την ατομική του ταυτότητα, το δικαίωμα να είναι διαφορετικός, έτσι και σαν μέρος ενός ευρύτερου συνόλου δικαιούται να διεκδικεί και να αγωνίζεται για την εθνική του ταυτότητα.

Η διεκδίκηση αυτή, δεν έχει καμιά σχέση με τις εθνικιστικές αντιξενικές απόψεις ή τις περιορισμένου ορίζοντα λογικές της «εθνικής αυτάρκειας». Το αντίθετο, είναι ενταγμένη σε μια προοπτική όπου το ξεπέρασμα των ποικίλων εμποδίων που αποτελούν τροχοπέδη στην επικοινωνία και συμφιλίωση ανάμεσα στους λαούς, θα πρέπει να αποτελεί σταθερή επιλογή. Με την επισήμανση όμως ότι η εικόνα ενός νέου κόσμου που στοχεύουμε, δεν θα είναι αυτή μιας οργουελιανής κοινωνίας ισοπέδωσης και ομοιομορφισμού, αλλά μιας κοινωνίας που θα στηρίζεται στις επί μέρους εθνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, που θα τις αποδέχεται και θα τις προστατεύει. Αυτός ο αγώνας για την κατοχύρωση του δικαιώματος στη διαφορά, αποτελεί την έμπρακτη αναγνώριση του βαθύτερου περιεχομένου της ελευθερίας, νοουμένης — πάντοτε — ως ελευθερίας αυτού που σκέφτεται διαφορετικά.

Η ατομική και συλλογική αντίσταση των Ελλήνων της Κύπρου στις προσπάθειες για μετατροπή τους σε άγλωσση-απολίτικη μάζα, σε αμνήμονες καταναλωτές των αλλότριων πολιτιστικών υποπροϊόντων, ταυτίζεται με τον αγώνα όλου του ελληνικού λαού να κρατήσει την εθνική του μνήμη, τη γλώσσα και τον πολιτισμό του· τα ιδιαίτερα του χαρακτηριστικά.

Αυτό αποτελεί το πρώτο αλλά και το σημαντικότερο, κατά τη γνώμη μου, στοιχείο, που μπορεί να κρατήσει όρθιο το λαό μας στη σημερινή του δοκιμασία στην Κύπρο, γιατί αφήνει περιθώριο στην ελπίδα ότι εξακολουθούν να υφίστανται ως ιστορικά υποκείμενα, εκείνοι που με την τόλμη και την αρετή τους φυλάττουν Θερμοπύλες ανατρέποντας — πολλές φορές — στη μακρόχρονη ιστορία τους τη λογική των αριθμών.

Η επιβίωσή μας ως λαού, που κρατά χωρίς σωβινισμούς, με αξιοπρέπεια τα εθνικά του χαρακτηριστικά, είναι ό,τι καλύτερο θα μπορούσαμε να προσφέρουμε σε μιαν ανθρωπότητα εχθρική στα κοπάδια των καταναλωτών που τείνει να διαμορφώσει ο μοντέρνος ολοκληρωτισμός.

Αθήνα, Μάρτιος-Μάιος 1994

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Είναι γνωστό ότι τα εκδιδόμενα διαβατήρια της Κυπριακής Δημοκρατίας, κατά παράβαση της συνταγματικής αρχής (άρθρο 3 σε συνδυασμό με 189) αποτελούν, στηριγμένα στον διαβόητο νόμο 51/65 που και τυπικά παρέτεινε τη διατήρηση της αγγλικής, μέχρι και σήμερα οργανική συνέχεια των διαβατηρίων της αγγλοκρατίας. Η αίτηση για απόκτηση διαβατηρίου ή ταξιδιωτικού εγγράφου της Κυπριακής Δημοκρατίας καλεί τους Έλληνες της Κύπρου να γράφουν το όνομά τους στην αγγλική γλώσσα. Κρατώντας στα χέρια του ένα κυπριακό διαβατήριο, ο καθείς διαπιστώνει αμέσως την παρακάτω ανακολουθία. Ενώ τα διαβατήρια στην αριστερή πλευρά έχουν τυπωμένα στα ελληνικά, αγγλικά και τουρκικά όλα τα αναγραφόμενα τυπικά διευκρινιστικά στοιχεία, στη δεξιά πλευρά, που τα στοιχεία αυτά πρέπει να συμπληρωθούν με τα ουσιαστικά-συγκεκριμένα στοιχεία του εκάστοτε κατόχου, τα στοιχεία αυτά συμπληρώνονται μόνο στα αγγλικά.

2. «Σε συνέχεια της προς εσάς επιστολής μου με τον ίδιο πιο πάνω αριθμό Φακέλου και ημερ. 28/11/1987, σχετικά με το αίτημα της πελάτιδάς σας κας Θέκλας Κίττου, για την έκδοση σ' αυτή του Κυπριακού διαβατηρίου της στην Ελληνική γλώσσα και/ή και στην Ελληνική γλώσσα λυπούμαι να σας πληροφορήσω ότι το εν λόγω αίτημα για ευνόητους λόγους δεν μπορεί να ικανοποιηθεί διότι η παρούσα τακτική που ακολουθείται στην έκδοση Κυπριακών διαβατηρίων από το Γραφείο τούτου... ηπηρετεί τόσο το συμφέρον της πελάτιδάς σας όσο και το δημόσιο συμφέρον».

3. Αρ. προσφ. 742/1988.

4. «(α) Η απόφαση του καθ' ου η αίτηση... είναι αυθαίρετη, παράνομη, καθ' υπέρβαση εξουσίας και αντισυνταγματική και είναι αντίθετη με τα Άρθρα 3 και 13 του Συντάγματος και το Άρθρο 2 του Κεφ. 107... κλπ.».

5. «Το αμερικανικό διαβατήριο είναι ένα έγγραφο ταυτότητας και εθνικότητας που παραχωρείται σε άτομα που έχουν πίστη στις Ηνωμένες Πολιτείες και σκοπεύουν να ταξιδέψουν ή να παραμείνουν σε ξένες χώρες. Δείχνει ότι είναι δικαίωμα του κατόχου να απολαμβάνει την προστασία και τις καλές υπηρεσίες Αμερικανικών διπλωματικών και προξενικών αρχών στο εξωτερικό, κλπ.». Για περ. βλέπε: *Digest of International Law*, Hackworth, τόμ. 3, σελ. 425. Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου.

6. *Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, ετυπώθη εν τω Κυβερνητικώ Τυπογραφείω Κύπρου, σελ. 4, Λευκωσία 1960. Η υπογράμμιση είναι δική μου.

7. Αναθεωρητική έφεση αρ. 1056/1990.

8. Τα συμπεράσματα της πολύχρονης αυτής ενασχόλησης, εκτίθενται αναλυτικά στο κεφάλαιο «Γλώσσα και εθνική ταυτότητα στη σύγχρονη Κύπρο», σελ. 23-66, του βιβλίου μου *Κύπρος: Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού*, εκδ. «Στοχαστής», Αθήνα 1994, απ' όπου είναι και αντλημένα τα στοιχεία αυτού του κεφαλαίου.

9. Δίνω δυο χαρακτηριστικά καθημερινά παραδείγματα του ιδιότυπου αυτού γλωσσικού κώδικα, ένα από το χώρο της δικαιοσύνης και ένα από το χώρο της διοίκησης, για να σχηματίσει μια κάποια συγκεκριμένη εικόνα της γλωσσικής φθοράς, ο Ελλαδίτης αναγνώστης. Α) «Μπορείτε να ρίξετε ένα λουκ στη σελίδα σαράντα του γιόαρ χόνεστου», Β) «Μέσα στο αλλάουινς είναι το όβερταϊμ αλλά δεν είναι το τράβε?λινγκ».

10. Για περ. βλέπε περ. «Κυπριακά Χρονικά», τεύχ. 55, σελ. 215, Λευκωσία 1966.

11. Για περ. βλέπε Θ. Παυλίδου, *Γιατί δεν μαθαίνουμε τουρκικά από τώρα*; εφημ. «Επίκαιρη», 21-22 Νοεμβρίου, Λευκωσία 1987.

12. Για περ. βλέπε: Λ. Αξελός, *Κύπρος: Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού*, ό.π. σελ. 48 επ.

13. «Επίσημη γλώσσα σε όλα τα κυβερνητικά τμήματα και τους Ημικρατικούς Οργανισμούς καθιερώνεται επιτέλους η ελληνική. Η ιστορική αυτή απόφαση ελήφθη από το Υπουργικό Συμβούλιο χθες μετά από εισήγηση της Υπουργού Παιδείας κ. Αγγελίδου. Το Υπουργικό εφαρμόζει την απόφαση των Ηνωμένων Εθνών του 1987 βάσει της οποίας επίσημη γλώσσα καθιερώνεται η τοπική κάθε χώρας ενώ στη γραφή θα συνοδεύεται και με το ρομανικό αλφάβητο... Η κ. Αγγελίδου με δήλωσή της στη «Σ» τονίζει ότι με αυτή την απόφαση στα διαβατήρια το όνομα και τα στοιχεία του κατόχου θα αναγράφονται στην ελληνική και με το ρομανικό τρόπο γραφής, ενώ αν είναι Τούρκος ο κάτοχος στην τουρκική και με ρομανικά στοιχεία... Για περ. βλέπε: *Επιτέλους, η ελληνική γλώσσα σε όλα τα επίσημα έγγραφα*, εφημ. «Η Σημερινή», Λευκωσία 4 Φεβρουαρίου 1994.

14. Κλαίρη Αγγελίδου, *Παιδεία, η καλύτερη άμυνα ενός λαού*, εφημ. «Ελευθεροτυπία», Λευκωσία 31 Ιανουαρίου 1994.